

Aldona Mrówczyńska-Kamińska

Akademia Rolnicza w Poznaniu

ROLA ROLNICTWA I PRZEMYSŁU SPOŻYWCZEGO W ZASPOKAJANIU POPYTU POŚREDNIEGO I KOŃCOWEGO

1. Wstęp

Według A. Wosia [1979]: „Podstawowym elementem konstytuującym agrobiznes są powiązania pomiędzy poszczególnymi jego członami”. Przepływy między sektorami kompleksu gospodarki żywnościowej pozwalają określić udział poszczególnych gałęzi w produkcji artykułów rolnych i żywnościowych. Przepływy między tymi gałęziami stanowią popyt pośredni, co oznacza, że poszczególne dobra wytwarzane przez gałęzie wytwórcze podlegają przetwarzaniu w gałęziach odbiorczych.

Rolnictwo i przemysł spożywczy, oprócz zaopatrzenia surowcowego (zużycia pośredniego), zaspokajają także popyt końcowy. Popyt konsumentów i eksporterów, czyli popyt końcowy, jest najważniejszą zmienną, która określa rozwój agrobiznesu, a także warunki skutecznego (efektywnego) działania poszczególnych podmiotów na rynku. Żaden dział gospodarki nie może się rozwijać, jeżeli nie ma popytu na dobra i usługi, jakie on wytwarza. Również agrobiznes, jeżeli napotyka barierę popytu, traci swój dynamizm. Z kolei popyt na żywność zależy od koniunktury gospodarczej. Tak więc związek pomiędzy popytem na żywność a rozwojem agrobiznesu jest bardzo silny i bezpośredni [Woś 1998].

2. Cel badań, materiały źródłowe i metoda

Celem opracowania jest przedstawienie znaczenia rolnictwa i przemysłu spożywczego w zaspokajaniu popytu pośredniego i końcowego. W pierwszym etapie analizy zaprezentowano wpływy materiałowe z rolnictwa i przemysłu spo-

żywczego. W kolejnej części omówiono strukturę tworzenia podaży produktów rolnictwa i przemysłu spożywczego, a w ostatnim etapie jej rozdysponowanie.

Podstawą źródłową identyfikacji znaczenia rolnictwa i przemysłu spożywczego w zaspokojeniu popytu pośredniego i końcowego był „Bilans przepływów międzygałęziowych za 1995 rok” oraz „Rachunek podaży i wykorzystania wyrobów i usług za lata 1996-2000”. Zakres czasowy badań objął lata 1995-2000¹.

W pracy zastosowano metodę deskryptywną. Do charakterystyki ilościowej badanych jednostek wykorzystano statystyki opisowe (wskaźniki struktury). W celu bardziej przejrzystego zaprezentowania informacji i ułatwienia dokonywania porównań wykorzystano graficzną prezentację danych za pomocą rysunków.

3. Wpływy materiałowe z rolnictwa i przemysłu spożywczego

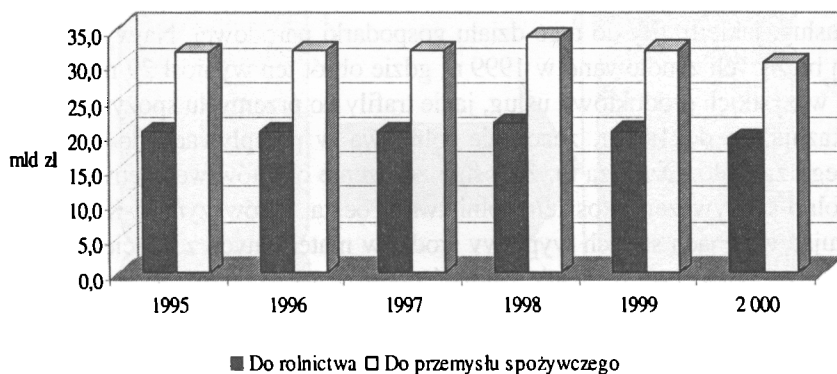
Rolnictwo i przemysł spożywczy tworzą odpowiednio drugą i trzecią sferę agrobiznesu. Analiza strumieni dóbr i usług płynących z rolnictwa i przemysłu spożywczego pozwala wyjaśnić rozmiar powiązań międzygałęziowych i określić stopień sprzężenia tych sfer z całą gospodarką.

W roku 2000 obrót wewnętrzny w rolnictwie wyniósł 19,3 mld zł. Natomiast do przemysłu spożywczego z rolnictwa trafiły środki o wartości 30,3 mld zł (rys. 1). W latach 1995-1999 udział drugiej sfery w zaopatrzeniu rolnictwa zmniejszył się z 49,7% (12,8 mld zł) w 1995 r. do 38,9% (14,5 mld zł) w 1999 r., natomiast w 2000 r. wzrósł do 48,4%². Podobnie sytuacja kształtowała się w zaopatrzeniu przemysłu spożywczego w produkty i surowce rolnicze. W latach 1995-1999 udział drugiej sfery agrobiznesu w zaopatrzeniu przemysłu spożywczego zmniejszył się o około 7 punktów procentowych. W roku 1995 wynosił 37,9% (17,8 mld zł), a w 1999 r. – 31,3% (20,6 mld zł). Z kolei w 2000 r. wzrósł do 40,4% (30,3 mld zł). Udział rolnictwa w zaopatrzeniu rolnictwa i przemysłu spożywczego się zmniejszył, ale przepływy w cenach bieżących wzrosły w całym badanym okresie. Analizując z kolei wartość wpływów z rolnictwa w cenach stałych, zauważamy, że zarówno obroty wewnętrzne, jak i zaopatrzenie trzeciej sfery w produkty rolnicze w badanych latach utrzymywały się na tym samym poziomie. Wyjątek stanowią lata 1998 i 2000, gdy wpływy z rolnictwa były w pierwszym przypadku wyższe, a w drugim niższe niż w pozostałych latach o około 1 mld zł [Pocza, Mrówczyńska-Kamińska 2004]. Rolnictwo staje się obecnie gałęzią coraz bardziej surowcową. Wytworza ono relatywnie coraz mniej gotowych produktów żywnościowych, a coraz

¹ Dane za 2000 r. są to ostatnie możliwe do uzyskania informacje o przepływach międzygałęziowych w chwili redagowania artykułu.

² Według wyjaśnień GUS sytuacja ta jest wynikiem uaktualnienia struktur przyjmowanych do obliczeń na podstawie bardziej szczegółowych badań przeprowadzanych raz na 5 lat (m.in. bardzo dokładne badanie G-05, dotyczące wartości zużytych materiałów, energii i usług obcych oraz zapasów materiałów za 2000 rok).

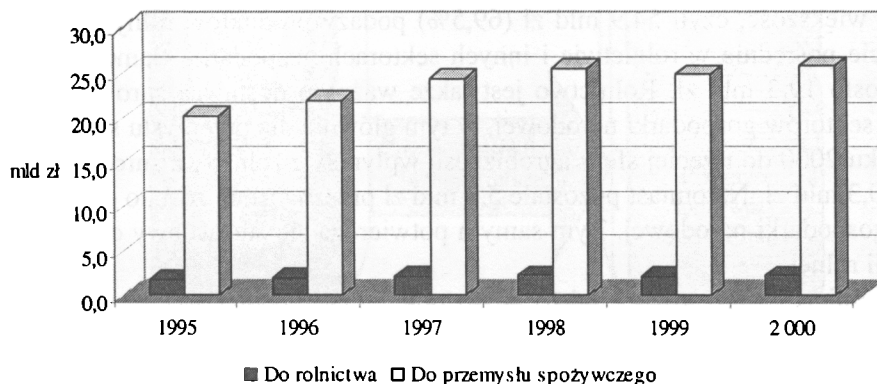
więcej surowców do produkcji żywności. Pomimo spadku udziału rolnictwa w zaopatrzeniu przemysłu spożywczego (z wyjątkiem niewielkiego wzrostu w 2000 r.), postęp w technikach przetwarzania i utrwalania żywności pogłębia surowcowy charakter rolnictwa, ale jednocześnie zmienia i podnosi jakościowe wymagania pod adresem produktów rolnych [Woś 1979].

Rys. 1. Wpływy środków materialnych z rolnictwa w latach 1995-2000 (ceny stałe)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Bilans przepływów...* 1999; *Rachunek podaży...* 1996-2004; *Rocznik Statystyczny RP...* 1998 i 2003; *Rocznik Statystyczny Przemysłu...* 2001-2003].

Sfera przetwórcza agrobiznesu około 60% wartości przekazuje poza obszar kompleksu żywnościowego pozostałym działom gospodarki, głównie w formie produktu finalnego. W roku 2000 obrót wewnętrzny w przemyśle spożywczym wyniósł 25,8 mld zł. (rys. 2). Natomiast przepływ z przemysłu spożywczego do

Rys. 2. Wpływy środków materialnych z przemysłu spożywczego w latach 1995-2000 (ceny stałe)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [*Bilans przepływów...* 1999; *Rachunek podaży...* 1996-2004; *Rocznik Statystyczny RP...* 1998 i 2003; *Rocznik Statystyczny Przemysłu...* 2001-2003].

rolnictwa stanowił niewielki udział w ogólnej wartości produktów i usług, które trafiły do tego działu gospodarki narodowej. W roku 2000 wyniósł on 2,3 mld zł. W tym przypadku chodzi głównie o odpady paszowe z przemysłu cukrowniczego, mleczarskiego, rybnego itp. [Czyżewski, Helak 1991].

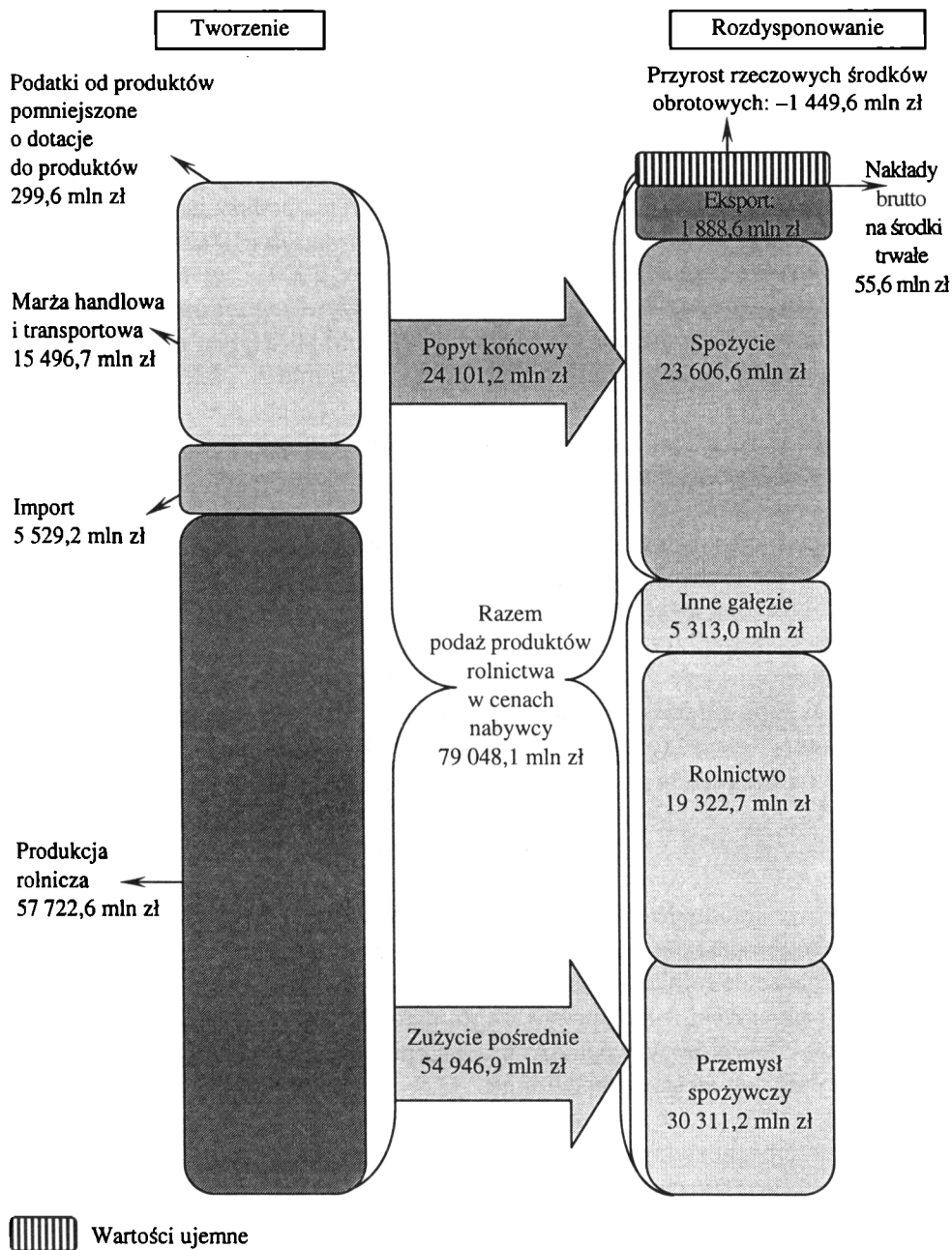
W badanych latach obrót wewnętrzny w ramach trzeciej sfery agrobiznesu stanowił około 40% (z wyjątkiem 2000 r. – 34,4% (25,8 mld zł)) ogólnej wartości produktów i usług, jakie trafiły do tego działu gospodarki narodowej. Najwyższą wartość w cenach bieżących zanotowano w 1999 r., gdzie obrót ten wyniósł 29 mld zł i stanowił 44,2% wszystkich produktów i usług, jakie trafiły do przemysłu spożywczego. Wyniki te wskazują, że do 1999 r. znaczenie rolnictwa w przepływach do przemysłu spożywczego zmalało. Oznacza to, że rośnie znaczenie obrotów wewnętrznych przetwórstwa rolno-spożywczego kosztem rolnictwa [Pocza, Mrówczyńska-Kamińska 2004]. Analizując w cenach stałych wpływy środków materialnych z trzeciej sfery agrobiznesu, można zauważyć, że rośnie wartość obrotów wewnętrznych, natomiast przepływy do rolnictwa utrzymują się na tym samym poziomie.

4. Tworzenie i rozdysponowanie podaży produktów rolnictwa

W roku 2000 podaż produktów rolnictwa wynosiła 79 mld zł (rys. 3). Po stronie tworzenia podaży największy około 73-procentowy udział posiadała produkcja rolnicza, która w badanym roku wyniosła 57,7 mld zł. Import produktów rolnych w 2000 r. ukształtował się na poziomie 5,5 mld zł (7% całej podaży produktów rolnictwa). Na produkcję rolniczą i import nałożono marżę handlową i transportową w wysokości 15,5 mld zł (19,6% całej podaży produktów rolnictwa) oraz podatki od produktów pomniejszone o dotacje do produktów w wysokości 0,3 mld zł (0,5%).

Wytworzona podaż produktów rolnictwa podlega rozdysponowaniu. W roku 2000 większość, czyli 54,9 mld zł (69,5%) podaży produktów rolnych, stanowiło zużycie pośrednie w rolnictwie i innych sektorach gospodarki. Samozapotrzymanie wyniosło 19,3 mld zł. Rolnictwo jest także ważnym dostawcą surowców dla innych sektorów gospodarki narodowej, w tym głównie dla przemysłu spożywczego. W roku 2000 do trzeciej sfery agrobiznesu wpłynęły z rolnictwa surowce o wartości 30,3 mld zł. Natomiast pozostałe 5,3 mld zł przeznaczone zostało do innych gałęzi gospodarki narodowej. Tym samym potwierdza się surowcowy charakter produkcji rolnej.

Rolnictwo uczestniczy także w zaspokajaniu popytu końcowego. W roku 2000 popyt ten wyniósł 24,1 mld zł (30,5% ogólnej podaży produktów rolnych). Większość, bo 23,6 mld zł popytu końcowego, stanowiło spożycie w gospodarstwach domowych. Na eksport przeznaczono produkty o wartości 1,9 mld zł. W ramach akumulacji nakłady brutto środków trwałych w 2000 r. wyniosły 0,06 mld zł, natomiast przyrost rzeczowych środków obrotowych miał wartość ujemną (–1,4 mld zł).

Rys. 3. Tworzenie i rozdysponowanie podaży produktów rolnictwa w 2000 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rachunek podaży... 2004].

5. Tworzenie i rozdysponowanie podaży produktów przemysłu spożywczego

Inaczej sytuacja przedstawia się w ramach tworzenia i rozdysponowania podaży produktów przemysłu spożywczego. W roku 2000 podaż produktów trzeciej sfery agrobiznesu wynosiła aż 184 mld zł. Po stronie tworzenia podaży najwyższy (55%), udział zajmowała produkcja przemysłu spożywczego o wartości 100,7 mld zł (rys. 4). Import produktów przemysłu rolno-spożywczego w 2000 r. wyniósł 8,3 mld zł (4,5%). Na wytworzoną produkcję przemysłu spożywczego i import nałożono marżę handlową i transportową w wysokości 49,8 mld zł (27,1%) oraz podatki od produktów pomniejszone o dotacje do produktów (25,2 mld zł – 13,7%).

Wytworzona podaż produktów przemysłu spożywczego, podobnie jak w rolnictwie, podlega rozdysponowaniu. Jednak w trzeciej sferze agrobiznesu, inaczej niż w rolnictwie, aż 123,3 mld zł (67%) podaży produktów przemysłu spożywczego stanowił popyt końcowy. Najważniejszym składnikiem popytu końcowego było spożycie w gospodarstwach domowych, które wynosiło 111,4 mld zł. Pozostałe 11,9 mld zł stanowił eksport i akumulacja w formie przyrostu rzeczowych środków obrotowych, która miała wartość ujemną (–0,05 mld zł).

Pozostałe 60,8 mld zł (33%) podaży produktów przemysłu spożywczego przeznaczone zostało na cele zużycia pośredniego. Produkty te zostały wykorzystane głównie przez inne gałęzie gospodarki narodowej – 32,6 mld zł oraz przez gałęzie przemysłu spożywczego (obróć wewnętrzny) – 25,8 mld zł. Pozostałe produkty o wartości 2,3 mld zł zostały przekazane z trzeciej sfery do rolnictwa.

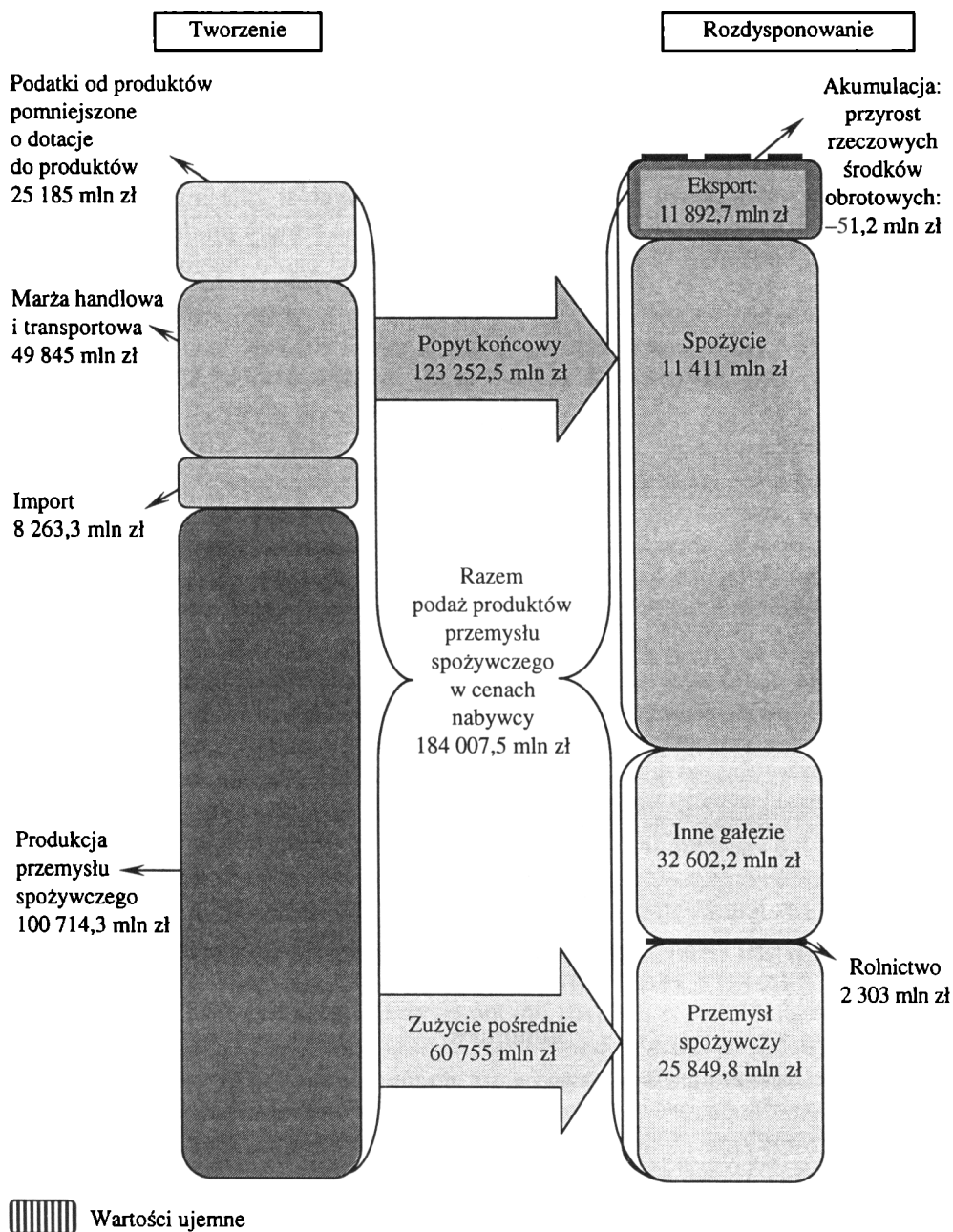
6. Podsumowanie

Podstawowe konkluzje wynikające z przeprowadzonych badań są następujące:

1. W badanym okresie w przepływach materialnych między sferami agrobiznesu zmalało znaczenie rolnictwa zarówno w obrotach wewnętrznych sektora, jak i w zaopatrzeniu przemysłu rolno-spożywczego; natomiast w przemyśle spożywczym wzrosła wartość obrotów wewnętrznych, a przepływy do rolnictwa z trzeciej sfery utrzymywały się na tym samym poziomie.

2. W roku 2000 podaż produktów rolnictwa była 2,5 razy mniejsza niż podaż produktów przemysłu spożywczego; w rolnictwie podaż wyniosła 79 mld zł, natomiast w przemyśle spożywczym – 184 mld zł.

3. Rolnictwo posiada typowo surowcowy charakter, ponieważ podaż produktów rolnictwa w około 70,0% (54,9 mld zł) przeznaczona została na zużycie pośrednie (oprócz samozaopatrzenia sektor rolny jest ważnym dostarczycielem surowców dla przemysłu spożywczego (30,3 mld zł)).

Rys. 4. Tworzenie i rozdysponowanie podaży produktów przemysłu spożywczego w 2000 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rachunek podaży... 2004].

4. W przemyśle spożywczym wartość produktów przeznaczona na zużycie pośrednie wyniosła 60,8 mld zł, ale stanowiło to tylko 33% ogólnej wartości podaży produktów przemysłu spożywczego; podaż ta była przeznaczona głównie na samozaopatrzenie i dostarczenie produktów do innych gałęzi gospodarki narodowej.

5. Rolnictwo i przemysł spożywczy oprócz zużycia pośredniego zaspokaja także popyt końcowy, który w 2000 r. w rolnictwie wyniósł 24,1 mld zł (z tego na spożycie w gospodarstwach domowych przeznaczone zostały produkty o wartości 23,6 mld zł), natomiast w przemyśle spożywczym był około pięciokrotnie wyższy (123,3 mld zł, z tego spożycie – 111,4 mld zł).

Literatura

- Bilans przepływów międzygałęziowych za 1995 rok*, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 1999.
- Czyżewski A., Helak K., *Przekształcenia w kompleksie gospodarki żywnościowej w Polsce*, „Wieś i Rolnictwo” 1991 nr 3, s. 57.
- Poczta W., Mrówczyńska-Kamińska A., *Agrobiznes w Polsce jako subsystem gospodarki narodowej*, Wydawnictwo AR, Poznań 2004.
- Rachunek podaży i wykorzystania wyrobów i usług za lata 1996-2000 rok*, GUS, Warszawa 1996-2004.
- Rocznik Statystyczny Przemysłu 2001, 2003*, GUS, Warszawa 2001-2003.
- Rocznik Statystyczny RP 1998 i 2003*, GUS, Warszawa 1998 i 2003.
- Woś A., *Elastyczność popytu na żywność*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, red. A. Woś, Wydawnictwo Fundacji Innowacja, Warszawa 1998.
- Woś A., *Związki rolnictwa z gospodarką narodową*, PWRiL, Warszawa 1979.

THE IMPORTANCE OF AGRICULTURE AND FOOD INDUSTRY IN MEETING INDIRECT AND FINAL DEMAND

Summary

The aim of the paper is to show the importance of agriculture and food industry in meeting indirect and final demand. Agricultural products' supply is intended mainly for an indirect consumption. Apart from self-supply, agriculture is an important raw material supplier for alimentary industry and other country's economy branches. The rest, the least part of the supply is intended for a final demand which is composed mainly of household consumption.

The economic development initialised a significant self-supply increase in food industry of material supply. The significance of agriculture in this scope was diminished. Food industry products' supply is intended mainly for a final demand which is composed mainly of household consumption. The rest of supply is intended for an indirect consummation mainly of food industry.